

MONIKA CYSEK

Instytut Architektury i Urbanistyki
Wydział Budownictwa, Architektury i Inżynierii Środowiska
Politechniki Łódzkiej
École Nationale Supérieure d'Architecture et de Paysage de Lille

**REFLEKSJA NAD METODAMI NAUCZANIA
ARCHITEKTURY WE FRANCJI
NA PRZYKŁADZIE ÉCOLE NATIONALE SUPÉRIEURE
D'ARCHITECTURE ET DE PAYSAGE
W LILLE**

Opiniodawca: **dr hab. inż. arch. Anna Agata Kantarek**

Artykuł prezentuje założenia metodologii nauczania we francuskich szkołach architektury, wpisując się w szerszą problematykę różnic dydaktycznych w różnych krajach. Tematyka obejmuje założenia i metody, a nie program nauczania. W artykule, na przykładzie École Nationale Supérieure d'Architecture et de Paysage de Lille, zaprezentowano dziesięć zagadnień, w tym podróże naukowe, atelier międzynarodowe i praktyki obowiązkowe. Wydaje się, że ocena skuteczności tych metod nauczania powinna być dokonana poprzez pryzmat jakości francuskiej architektury. Otwarte pozostaje natomiast pytanie, czy w Polsce powinniśmy skorzystać z przedstawionych doświadczeń.

Podjęcie problematyki metodologii nauczania we francuskich szkołach architektury wynika bezpośrednio z mojego osobistego doświadczenia. Będąc studentką architektury na École Nationale Supérieure d'Architecture et de Paysage de Lille i Politechniki Łódzkiej, miałam możliwość obserwowania procesu nauczania zarówno z polskiej, jak i francuskiej perspektywy¹. Należy jednak podkreślić, że

¹ Obecnie jestem doktorantką zarówno na École Nationale Supérieure d'Architecture et de Paysage de Lille (ENSAPL), jak i na Politechnice Łódzkiej (Doktorat *en cotutelle* – podwójny dyplom).

niniejszy artykuł jest jedynie subiektywną refleksją podejmującą szerszą problematykę odmiennych metod kształcenia architektonicznego w różnych krajach.

Podstawową różnicą w europejskich systemach edukacji jest zakres niezależności wydziałów architektury od uniwersytetów. We Francji przyjęto model, w którym szkoła architektury jest samodzielną instytucją, podlegającą bezpośrednio pod jurysdykcję Ministerstwa Kultury i Komunikacji, a nie Ministerstwa Edukacji Narodowej. Ponadto francuskie szkoły oddziela urbanistykę od architektury, ponieważ kształcenie planowania przestrzennego odbywa się na wydziałach geografii. Wydaje się, że takie rozdzielenie wprowadza niepotrzebny podział w ściśle związanych ze sobą dyscyplinach i ogranicza zdobywane kompetencje. Po zapoznaniu się z programem dwudziestu funkcjonujących we Francji szkół [1], nasuwa się refleksja, iż kładą one większy nacisk na edukację architektury krajobrazu. Uczelnie w Lille, Bordeaux i Wersalu, oprócz projektowania w ujęciu klasycznym, proponują studia magisterskie w dziedzinie pejzażu. Podobnie jak w Polsce, francuski system kształcenia w zakresie architektury jest podzielony na trzy cykle. Podczas licencjatu studenci zdobywają podstawową wiedzę i umiejętności, pozwalające na opracowanie koncepcji projektów. Po trzech latach absolwent może krytycznie ocenić swoje zdolności i lepiej ukierunkować dalszą edukację [2]. Cykl magisterski umożliwia studentowi znacznie większą autonomię. Każdy indywidualnie dobiera swój zestaw przedmiotów, aby na koniec studiów zdobyć 120 punktów ECTS. Szkoła proponuje obowiązkowe i uzupełniające bloki tematyczne, z których adept architektury samodzielnie wybiera ćwiczenia i wykłady. Organizacja pracowni projektowych została wyjaśniona w pierwszym podrozdziale zatytułowanym «*Atelier*». Trzeci cykl studiów w szkołach architektury jest pracą typowo naukową i opiera się na trzyletnim badaniu wybranej przez siebie problematyki. Oprócz doktoratu, magister architektury może również wybrać studia podyplomowe lub ukończyć roczne *HMONP*² pozwalające na samodzielne wykonywanie zawodu.

Francuskie szkoły architektury, kształcąc ponad 20 000 studentów rocznie [3], proponują różnorodną specyfikę uczelni. École Nationale Supérieure d'Architecture et de Paysage de Lille, korzystając z dogodnej lokalizacji przygranicznej, oferuje liczne programy międzynarodowe. Ważnym elementem kształcenia na tej uczelni są także ćwiczenia projektowe z rewaloryzacji istniejącej struktury miejskiej.

Zainspirowana lekturą «*10 Clefs pour s'ouvrir à l'architecture*» Martin Bouchier przedstawiam metody, a nie program nauczania we francuskich szkołach architektury. Autorka – profesor i ekspert oceny wielodyscyplinarnych programów kształcenia [4], prezentuje dziesięć kluczy niezbędnych do poznania architektury. Poniższy artykuł został podzielony według zbliżonego kryterium, zwracając uwagę na nieco inne aspekty.

² «Habilitation à exercer la maîtrise d'oeuvre en son nom propre»

1. Atelier

Pracownia projektowa we francuskiej szkole architektury funkcjonuje na zasadach profesjonalnego biura architektonicznego. Podobnie jak absolwent składa podanie o pracę, student aplikuje o przyjęcie do atelier. W języku potocznym, termin ten oznacza nie tylko miejsce do pracy na uczelni, lecz również ogół zajęć związanych z przygotowywaniem projektu. Hasło to obejmuje konsultacje z profesorem, architektem lub konstruktorem, pracę w grupie, jak i salę przeznaczoną dla studentów do opracowywania projektu. Rekrutacja do atelier, poprzedzona prezentacją programów pracowni, odbywa się na początku każdego semestru. Różnorodna tematyka i odmienne metody pracy prowadzących zajęcia umożliwiają studentom wybór specjalizacji. Projekty są realizowane w grupach, co pozwala studentom nabyć umiejętności współpracy niezbędnej w profesjonalnej pracy zawodowej. Student, posiadając dwudziestoczerogodzinny dostęp do swojego atelier, traktuje to miejsce jak biuro, gdzie wykonuje powierzone mu zadania, spotyka się z innymi i konsultuje swoje rozwiązania. Pomieszczenie to gromadzi zatem studentów cały czas, a nie tylko podczas trwania ćwiczeń. Zajęcia z opiekunami naukowymi odbywają się raz w tygodniu i są realizowane w formie całodniowych konsultacji. Studenci prezentują swoje projekty przed pozostałymi uczestnikami i wszyscy aktywnie uczestniczą w dyskusji. Nie jest to więc indywidualna rozmowa profesora z uczniem, lecz rodzaj warsztatów. We Francji dużą uwagę przywiązuje się do poznania kontekstu projektu. Martin Bouchier podkreśla *«Poczucia przestrzeni można doświadczyć jedynie podczas fizycznego kontaktu z otoczeniem»* [5]. Niezbędne jest zatem wspólne odwiedzenie terenu stanowiącego lokalizację projektu, gdzie pod krytycznym okiem opiekuna naukowego są wykonywane liczne analizy. Po dokładnym studium miejsca następuje faza projektowa, podczas której student, oprócz konsultacji z architektami, ma również możliwość zadania pytań konstruktorom. Nauka budownictwa oparta jest w większości na rozwiązywaniu konkretnych problemów, a nie teoretycznym poznawaniu szczegółów technicznych. Profesorowie danego atelier, wraz z zaproszonymi architektami spoza uczelni i konstruktorami, tworzą tak zwane jury, które ocenia projekty studentów.

2. Atelier międzynarodowe

Alternatywą dla tematycznych grup projektowych opisanych we wcześniejszym akapicie jest atelier międzynarodowe. Jednak możliwość wyboru tej formy zajęć pojawia się jedynie na wyższych latach studiów. Opisywana grupa projektowa jest skierowana zarówno do studentów przyjeżdżających w ramach programu Erasmus³ na daną uczelnię, jak i tych dopiero planujących wyjazd. Atelier międzynarodowe daje możliwość poznania specjalistycznego słownictwa, bowiem część

³Od 2007 roku program funkcjonuje pod nazwą LLP – the Lifelong Learning Programme.

zajęć odbywa się przy asyście filologa angielskiego. Regularne prezentacje i korekty w języku obcym pozwalają studentowi na nabranie płynności wypowiedzi i pewności siebie, dwóch czynników tak ważnych przy podjęciu pracy w międzynarodowym biurze architektonicznym. Często projekty realizowane w ramach atelier międzynarodowego są lokalizowane zagranicą, umożliwiając poznanie odmiennych uwarunkowań prawnych. Praca w wielonarodowościowym zespole pozwala na spojrzenie na architekturę w sposób szerszy, uwzględniający różnice kulturowe. Korzystanie z odmiennych doświadczeń jest również możliwe dzięki wysokiemu procentowi obcokrajowców (15%) studiujących we francuskich szkołach architektury [3].

3. Podróże naukowe

Podróże naukowe są obowiązkowym elementem programu nauczania. Bezpośrednie spotkanie z architekturą wydaje się być niezbędne do jej poznania i zrozumienia. Tę hipotezę potwierdzają słowa Martina Bouchiera *«Kluczem jest wyjść na spotkanie z architekturą»* [5]. Wyjazdy studenckie są organizowane w ramach grup projektowych, we współpracy z opiekunami naukowymi. Każdego semestru studenci, mając na uwadze temat bieżącego projektu, wybierają miejsce podróży. Program jest natomiast opracowywany w większości przez profesorów, bowiem to oni, mając znacznie większą wiedzę, wyszukują wszystkie warte uwagi obiekty. Wyjazdy, w większości zagraniczne, trwają kilka dni. Okres ten jest wyłączony z kalendarza zajęć i już na samym początku semestru wiadomo, iż dany czas jest przeznaczony na podróż studencką. Takie rozwiązanie pozwala na uniknięcie konfliktów z innymi przedmiotami. Wyjazdy te nie mają charakteru turystycznego, są nastawione na zwiedzanie współczesnej architektury, a nie historycznych budowli. Studenci starają się poznać założenia obiektu, analizując jego funkcjonowanie w rzeczywistej tkance miasta. Jak zauważa Bruno Zevi [6] ważnym elementem jest samo nauczanie się obserwowania architektury. Architekt powinien posiadać umiejętność rzeczowej krytyki, a nie jedynie subiektywnej oceny estetycznej. Analizując wyjazdy studenckie, istotny wydaje się aspekt finansowy, gdyż podróże te są opłacane przez studentów. Korzystanie ze schronisk młodzieżowych i tanich linii lotniczych pozwala ograniczyć koszty do poziomu przystępnego dla przeciętnego młodego adepta architektury.

4. Inspiracje

Inspiracje stanowią niezbędne narzędzie pracy dla współczesnego architekta. Stają się one środkiem przekazu, formą komunikacji i odniesieniem do rzeczywistych rozwiązań budowlanych. Architekt, chcąc podążać za najnowszymi trendami, jest niejako zobligowany do regularnego przeglądu prasy specjalistycznej. Autor *«10 Clefs pour s'ouvrir à l'architecture»* zauważa, że *«aby otworzyć się na architekturę, należy otworzyć książki i czasopisma»* [5]. Studenci, chcąc wyrazić

atmosferę swojego budynku, udowodnić możliwość wykonania danej konstrukcji lub po prostu sprecyzować strukturę materiału, odnoszą się do już zrealizowanych projektów, czerpiąc z nich inspirację. Korzystanie z istniejących wzorów nie jest odczytywane jako plagiat, lecz umiejętne używanie wiedzy teoretycznej i tej zdobytej podczas podróży studenckich. Tu właśnie ujawnia się spójność i wzajemne uzupełnianie się metod nauczania we francuskiej szkole architektury.

5. Budynek uczelni

Zdobywana wiedza w dużej mierze zależy od dostępnej dla studenta infrastruktury naukowo-dydaktycznej. Oczywiście, najważniejszym elementem pozostaje program studiów i forma jego przekazu, ale bez niezbędnych materiałów edukacja jest utrudniona bądź też niemożliwa. Jak można mówić o nauce najnowszych programów komputerowych bez dobrze wyposażonej sali informatycznej? Budynek uniwersytecki musi stwarzać możliwości zdobywania najnowszej wiedzy, natomiast budynek wydziału architektury powinien ponadto swoją formą inspirować. Przykład standardu francuskich szkół architektonicznych stanowi obiekt ENSAPL w Lille. 700 kształcących się tam studentów [3] ma do dyspozycji 36 sal projektowych, 2 aule, 13 sal wykładowych, pracownię rysunku, centrum informatyczne (200 stanowisk), drukarnię, bibliotekę (380 m², 11000 tytułów) oraz kawiarnię. Uczelnia posiada również 5 samochodów, z których w celach naukowych mogą korzystać wszyscy studenci, ponosząc jedynie częściową opłatę za paliwo. Takie rozwiązanie umożliwia liczne podróże realizowane w ramach studiów, nie narażając studenta na wysokie koszty. Ponadto uczelniana pracownia reprograficzna pozwala na obniżenie wydatków na wydruki. Wszyscy studenci przygotowują plansze na tym samym papierze, a ocena pracy zależy jedynie od jej wartości merytorycznej. Szkoła oferuje również możliwość wypożyczania materiałów dydaktycznych, takich jak: kamery, aparaty fotograficzne i epidiascopy. Po przedstawieniu tego skróconego bilansu wyposażenia nasuwa się pytanie o finansowanie szkoły. Podobnie jak pozostałe instytucje tego typu we Francji, uczelnia ENSAPL jest płatna, jednakże szeroki wachlarz stypendiów socjalnych zapewnia powszechny dostęp do wyższego wykształcenia.

6. Atelier wielkopowierzchniowe

Studenci francuscy posiadają również do dyspozycji atelier wielkopowierzchniowe. Jest to rodzaj warsztatu, gdzie są realizowane projekty w skali 1:1. Zakładając, iż *«kontakt z architekturą jest doświadczeniem, które nie może być zdobyte jedynie poprzez spojrzenie, lecz musi zaangażować całe ciało»* [7], uczelnia oferuje laboratorium, w którym testuje się zaproponowane rozwiązania. Nauka budownictwa poprzez empiryczne sprawdzanie poprawności przygotowanych konstrukcji jest wpisana w program pierwszych lat studiów. Laboratorium dysponuje

zazwyczaj dużym zapleczem technicznym, a sama sala stanowi wysoką otwartą przestrzeń⁴, umożliwiającą swobodną pracę z elementami budowanymi w rzeczywistej skali.

7. Obowiązkowe staże

Architektura jest *«nauką zdobywaną poprzez praktykę i teorię»* [8]. Studiując, nie można zatem poprzestać na biernym przyswajaniu wiedzy. We Francji uzyskanie dyplomu architekta⁵ jest uzależnione nie tylko od zaliczenia katalogu przedmiotów, lecz także od odbycia dwóch, długoterminowych staży. Pierwszy z nich kończy cykl licencjatu, drugi – dwumiesięczny, jest realizowany w trakcie studiów magisterskich. Praktyki te odbywają się w biurze projektowym, które na koniec wydaje opinię. Student jest również zobowiązany do sporządzenia raportu, analizując realizowane przez niego zadania oraz samą strukturę pracowni. Analiza ta pozwala na zrozumienie mechanizmów funkcjonujących w profesjonalnych biurach i poznanie różnych aspektów zawodu architekta.

8. Profesor – praktyk

Francuski system edukacji kładzie duży nacisk na zastosowanie w praktyce wiedzy teoretycznej. Podejście to dotyczy również doboru kadry naukowej w szkołach architektury. Opiekun naukowy, będący praktykującym architektem, nie tylko wzbudza większy szacunek studenta, ale i zwraca jego uwagę na realne problemy budowlane. Często po ukończeniu szkoły młodzi absolwenci znajdują zatrudnienie w pracowniach swoich dawnych profesorów. Dla szefów dużych biur projektowych, praca na uczelni przynosi więc z jednej strony prestiż, z drugiej zaś stwarza możliwość wychwycenia wybitnych talentów. W Ecole Nationale d'Architecture et Paysage de Lille ponad 70% z 127 wykładowców jest praktykującymi architektami [9].

9. Badania naukowe

Funkcjonowanie francuskiej szkoły architektury, jako jednostki podlegającej Ministerstwu Kultury i Komunikacji, jest regulowane przez zbiór przepisów. Kluczowym z nich wydaje się być dokument z dnia 20 lipca 2005 r., który określa ich wymiar praktyczny i scjentystyczny [10]. Uchwała dotycząca dwustopniowych

⁴ Atelier wielkopowierzchniowe w École Nationale Supérieure d'Architecture et de Paysage de Lille ma 560 m² i 6 m wysokości.

⁵ Architecte diplômé d'Etat.

studiów architektonicznych⁶ wprowadza do cyklu magisterskiego seminarium naukowe stanowiące rodzaj przygotowania do typowej pracy badawczej. Studenci, zapisując się na zajęcia, wybierają grupę zajmującą się określoną problematyką, a następnie definiują temat swojej pracy. Rezultatem rocznego studium jest około 100-stronicowa rozprawa prezentowana, podobnie jak projekt dyplomowy, przed jury. W opracowaniu jest oceniana umiejętność pracy analitycznej i opisowej. Pozytywna opinia rozprawy pozwala na rozpoczęcie studiów doktoranckich. W toku studiów, student przygotowuje ponadto liczne krótsze formy opisujące realizowane projekty.

10. Bazy danych

Cité d'architecture et du patrimoine jest największym na świecie centrum badającym współczesną architekturę. Instytucja zlokalizowana w **skrzydle Palais de Chaillot** w Paryżu oferuje liczne wystawy i warsztaty. Na pierwszym piętrze *Cité d'architecture et du patrimoine* znajduje się centrum tej instytucji – biblioteka, oferująca 45 000 książek, 500 tytułów **czasopism i wiele dokumentów multimedialnych. Dzięki łatwemu** dostępowi do internetowej bazy danych *ArchiWebture* [11] instytucja ta jest powszechnie znana. Studenci, przygotowując się na zajęcia, mają do dyspozycji, oprócz nieoficjalnych baz danych i bogatych szkolnych bibliotek, ogólnokrajowe centrum dostępne z domowego komputera. Francuscy adepci architektury, korzystając z tak licznych możliwości, szybko zdobywają umiejętność samodzielnego zbierania informacji.

Martin Bouchier w książce *«10 Clefs pour s'ouvrir à l'architecture»* wskazuje na trzy etapy poznania architektury. Jego hasło *«wyjść, eksperymentować, myśleć»* [5] wydaje się być realizowane w szkołach architektury. Ocena skuteczności takiego podejścia do metod nauczania powinna być dokonywana poprzez pryzmat jakości francuskiej architektury. Otwarte pozostaje natomiast pytanie, czy w Polsce powinniśmy skorzystać z przedstawionych doświadczeń.

Literatura

- [1] <http://www.archi.fr/ECOLE/>, [dostęp 16.07.2011].
- [2] http://www.lille.archi.fr/formation-architecture__index--1035720.htm, [dostęp 16.07.2011].
- [3] <http://www.lille.archi.fr/index.php?ID=1026607>, [dostęp 16.07.2011].
- [4] <http://www.louest.cnrs.fr/bouchier-martine.htm>, [dostęp 16.07.2011].
- [5] Bouchier Martin: *10 clefs pour s'ouvrir à l'architecture*, Achibooks+sautereau éditeur, Paris, 2008, s. 21, s. 23, s. 22, s. 41, s. 15, s. 41, s. 24.

⁶ Arrêté du 20 juillet 2005 relatif aux cycles de formation des études d'architecture conduisant au diplôme d'études en architecture conférant le grade de licence et au diplôme d'Etat d'architecte conférant le grade de master.

- [6] Zevi Bruno: Apprendre à voir l'architecture. Edition de Minuit, Paris, 1959.
- [7] Matthew Frederick: 101 Things I Learned in Architecture School. MIT Press, Cambridge, 2007.
- [8] Schneegans Guy: 50 Petites Lecons d'Architecture. Editions Alternatives, Paris 2008.
- [9] Dane na rok 2011, <http://www.lille.archi.fr/index.php?ID=1026607>, 25.04.2011.
- [10] Arrêté du 20 juillet 2005 relatif aux cycles de formation des études d'architecture conduisant au diplôme d'études en architecture conférant le grade de licence et au diplôme d'Etat d'architecte conférant le grade de master
<http://www.lille.archi.fr/index.php?ID=2031306>, 25.04.2011
- [11] http://archiwebture.citechaillot.fr/awt/rech_libre.html, 25.04.2011

THE REFLECTIONS ON TEACHING METHODS OF ARCHITECTURE IN FRANCE BASED ON ÉCOLE NATIONALE SUPÉRIEURE D'ARCHITECTURE ET DE PAYSAGE IN LILLE

Summary

The article considers the methodology of French architecture school describing differences in education in different countries. The subject is presented by 10 issues that concern aims and methods but not education program. Study trips, international studios and multiple internships in École Nationale Supérieure d'Architecture et de Paysage de Lille constitute some of analyzed aspects. It seems that the evaluation of the effectiveness of this didactics should be based on the quality of French architecture. However, the remaining question is whether Poland should take advantage of presented experience.